

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

ULUSLARARASI BAKALORYA PROGRAMI

A1 DERSİ

BİTİRME TEZİ

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ROMANLARINDA YANLIŞ BATILILAŞMA

Rehber Öğretmen: TÜLAY CENİK AKFIRAT

Öğrencinin Adı: DENİZ

Öğrencinin Soyadı: TOPÇUOĞLU

Öğrencinin Numarası: D1129065

Tezin Sözcük Sayısı: 3847

Araştırma Sorusu: *Reşat Nuri Güntekin, Yaprak Dökümü ve Dudaktan Kalbe adlı yapıtlarında yanlış Batılılaşmanın toplumda ve bireyde yarattığı sonuçları nasıl işlemiştir?*

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ.....	1
2. REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN YAPITLARINDA BATILILAŞMA OLGUSU.....	3
2.1 Yanlış Batılılaşma Sonucu Toplumda Ortaya Çıkan Sorunlar.....	5
2.1.1 Eski-Yeni (Kuşak) Çatışması.....	5
2.1.2 Toplumsal Değerlerdeki Bozulma.....	7
2.2 Yanlış Batılılaşma Sonucu Bireyde Ortaya Çıkan Sorunlar.....	12
2.2.1 Bireyin Yalnızlaşması.....	12
2.2.2 Bireyin Yabancılaşması.....	14
3. SONUÇ.....	16
4. KAYNAKÇA.....	18

ÖZ (ABSTRACT)

Uluslararası Bakalorya Programı, A1 Dersi kapsamında hazırlanan bu bitirme tezinde, yazar Reşat Nuri Güntekin'in *Yaprak Dökümü* ve *Dudaktan Kalbe* adlı yapıtları, söz konusu dönemin yanlış Batılılaşma sorunu doğrultusunda incelenmiştir. Çalışma süresince, Güntekin'in, yapıtlarında dönemin önemli sorunsallarından yanlış Batılılaşmayı ele aldığı saptanmış; bu durumun toplumda ve bireyde yarattığı sonuçların romanlara ne şekilde yansıdığı irdelenmiştir.

Yanlış Batılılaşma kavramını incelemek üzere tez, giriş, gelişme ve sonuç olmak üzere üç ana bölümde toplanmıştır. Birinci bölümde, Batılılaşmanın Türk toplumuna nasıl ve ne amaçlarla girdiğinden bahsedilmiş; bu kavram çerçevesinde yapıtlar hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Tez için *Yaprak Dökümü* ve *Dudaktan Kalbe* adlı yapıtların seçilme nedeni de bu kısımda belirtilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünü oluşturan gelişmede, Reşat Nuri Güntekin'in yapıtlarında yanlış Batılılaşma olgusunu ele alış biçimi üzerinde durulmuştur. Özellikle modernizmin tek boyutlu algılanması, Batı taklitçiliği ve Batılılaşmanın sadece halkın belirli bir kesimine hitap edebilmesi gibi noktalarla Güntekin'in bakış açısı yakalanmaya çalışılmıştır.

Tezde, Yanlış Batılılaşmayı detaylı bir biçimde inceleyip, kavrama farklı boyutlardan yaklaşma amacıyla gelişme bölümü iki ana başlıkta toplanmıştır. İlk başlıkta, tez için seçilen iki yapıtta çarpık Batılılaşma sonucu toplumda ortaya çıkan sorunlar irdelenmiştir. "Eski-Yeni (Kuşak) Çatışması" ve "Toplumsal Değerlerde Bozulma" olmak üzere iki alt başlıkta incelenen bu kısımda Güntekin'in toplumda karşılaştığı sorunları incelemek hedeflenmiştir.

Çalışmanın gelişme bölümünde ele alınan ikinci başlıkta ise yanlış Batılılaşmanın bu defa bireyde yarattığı sorunlardan bahsedilmiştir. Bireyde görülen “yalnızlık” ve “yabancılaşma” kavramları üzerine yoğunlaşılın bu kısımda yozlaşmış Batılılaşmanın tabiatında bulunan bu olguların nasıl yıkıcı sonuçlar doğurabileceği Güntekin’in romanları üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır.

Tezin sonuç bölümünde Reşat Nuri Güntekin’in romanlarında sorunsal olarak belirlenen ve ele alınan konuların kısaca üzerinden geçilmiş ve tek taraflı algılanıp yanlış yorumlanan Batılılaşmanın toplumda yarattığı ağır sonuçlar ortaya konulmuştur.

Sözcük Sayısı : 270

Araştırma sorusu: Reşat Nuri Güntekin, Yaprak Dökümü ve Dudaktan Kalbe adlı yapıtlarında yanlış Batılılaşmanın toplumda ve bireyde yarattığı sonuçları nasıl işlemiştir?

1. GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin, dağılma sürecine yaklaştığı yıllarda, ülkeyi, içinde bulunduğu zor şartlardan kurtaracak tek çözümün Batı etkisinde yapılandırılacak bir modernleşme hareketi olduğu kanısına varılmıştır. Bu dönemden başlayarak Cumhuriyet'e geçiş evresine kadar uzanan zaman içerisinde Türkiye, toplumbilimciler tarafından çağdaşlaşma modelinin en başarılı örnekleri arasında değerlendirilmiş; siyaset, eğitim, toplumsal yaşam ve sanat gibi birçok alanda, Batı tarzı yaşamı kendi kültürüne uyarlamaları, başarılı bir süreç olarak nitelendirilmiştir. Buna karşın, Cumhuriyet'in ilk çeyreğinin sonlarına gelindiğinde ise, Türkiye'de, Batılılaşma akımının yanlış kavrandığı ve bu nedenle, modernleşme hareketlerinin ülkeyi refaha ulaştırmaktan çok, yanlış bir yöne doğru sürüklediği, araştırmacıların ortak görüşü haline gelmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun sancılı toparlanma süreci sonrasında ortaya çıkan Türkiye'de modernleşme çabalarının yanlış kavranması da, uzun yıllar boyunca Türk Edebiyatı romanlarında ana izlek olarak okuyucunun karşısına çıkmıştır. Romanlarında başlıca sorun olarak yanlış Batılılaşmayı inceleyen dönemin yazarları arasında, Reşat Nuri Güntekin önemli bir yer tutmaktadır. Edebiyatçı kimliğinin yanında Güntekin, eğitimci kişiliğini de sürdürmüş ve romanlarında toplumu, yanlış Batılılaşmanın uzantısı olan kültür yabancılaşmasına karşı bilgilendirmeyi hedeflemiştir.

Bu çalışmada, Reşat Nuri Güntekin'in *Yaprak Dökümü* ve *Dudaktan Kalbe* adlı yapıtlarında, Cumhuriyet Dönemi Batılılaşma olgusunun nasıl işlendiği incelenmektedir. *Yaprak Dökümü*,

Osmanlı Devleti'nin çöküş yılları ve sonrasında, siyasal ve toplumsal sorunlara çözüm olarak sunulan modernleşmeyi ele alır. Yapıt, yanlış algılanıp yorumlanan Batılılaşmanın doğurduğu kültürel ve ahlakî yozlaşmayı ve bununla birlikte ortaya çıkan kuşaklar arası iletişim kopukluklarını bir ailenin başından geçenler aracılığıyla okuyucuya anlatır. *Dudaktan Kalbe* ise, doğrudan yanlış Batılılaşmayı irdelemek yerine kadın-erkek ilişkileri üzerinden toplumun içinde bulunduğu zaman diliminin ve yaşanan sıkıntıların, gelenek, örf ve adetleri nasıl çerçevelediğini yansıtır.

Güntekin, eğitimci olarak Anadolu'da çalıştığı süre zarfında halkın içine girerek insanları yakından gözleme fırsatı bulmuştur. Bundan ötürü, gerçekçi bir görüş açısına sahip yazar, hemen hemen her romanında, Batılılaşmanın yanlış kavranmasına ve bu durumun doğurduğu sonuçlara dair birtakım gözlemlere yer vermektedir. Kimi zaman, yanlış Batılılaşmanın etkileri, yazarın eserlerinde ana sorunsal niteliğindeki, kimi zaman ise bu yanlışlığın yansımaları, yapıtlarındaki karakter ve olaylar yardımıyla dolaylı olarak okuyucuya aktarılır. Bu bağlamda Güntekin, *Yaprak Dökümü*'nde ana izlek olarak Batılılaşmadaki yanlışlıkları ele almış; romanının iskeletini dönemin gerçekleri ile oluşturmuştur. *Dudaktan Kalbe*'de ise, yozlaşmış Batılılaşmayı romanı yapılandıran yan etmenlerin içinde işlemiş; toplumsal sorunları, olay örgüsünün görünen değil gizli belirleyicileri şeklinde sunmuştur. Bir başka ifadeyle, yazar, romanını bir aşk hikayesi üzerinde yoğunlaştırırken, bir yandan da derinlemesine incelediği olaylar ve karakterler aracılığıyla dönemin yanlış Batılılaşma sorununun toplum yapısına nasıl işlediğini dile getirmiştir.

Tez için *Yaprak Dökümü* ile *Dudaktan Kalbe* adlı yapıtların seçilmesine, yazarın bu iki romanda Batılılaşmayı farklı boyutlarda irdelemesi neden olmuştur. Bu çalışmada, Güntekin'in

bu iki yapıtına yansıyan yanlış Batılılaşma olgusu ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan sorunsallar üzerinde durulacaktır.

2. REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN YAPITLARINDA YANLIŞ BATILILAŞMA OLGUSU

Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü* ve *Dudaktan Kalbe* adlı yapıtlarında, yaşadığı dönemde toplumun ana sorunsalı niteliğinde olan yanlış Batılılaşmayı, neden-sonuç ilişkisi içinde ele almış; bu yozlaşmaya neden olan durumları roman karakterleri aracılığı ile okuyucuya aktarmıştır. Güntekin, modernizmin toplum tarafından siyasal, kültürel ve sosyo-ekonomik değerler bütünü olarak kavranmayıp sadece kültürel açıdan algılanmasının toplumda yol açtığı sıkıntılar üzerinde durmuştur. Romanlarda okuyucu, bu durumun kuşaklar arasında görüş ayrılıkları yarattığı, bireyi yalnızlaştırıp yabancılaşmaya sürüklediği, toplumsal değerleri yıprattığı ve sonunda da bir çeşit çöküşe yol açtığı gerçeğiyle karşılaşmaktadır. Reşat Nuri, bu tek yönlü algılanan ve ekonomik güce dayandırılan modernleşmeyi, Batılılaşmanın yozlaşmasının başlıca nedenleri arasında göstermektedir. *Dudaktan Kalbe* romanının erkek odak figürü Kenan'ın, oldukça zengin bir kadın olan Cavidan ile evlenmesinin ardından eğlence düşkünlüğünün artması, daha fazla para harcayarak maddiyata önem vermesi ya da toplumda geldiği yeri unutarak sanatsal üretkenliğinin düşmesi gibi değişimler, Batılılaşmanın toplumda kültürün değişimine ve ekonomiye dayandırıldığının göstergesidir: “*Karı koca tiyatrolarda, operalarda, sevda rolü oynayan büyük artistlere benziyorlardı. Kenan iyi çocuktur...Fakat onda yeni zenginin bir 'sonradan görme' edası vardır ki, bir türlü üstünden atamıyor...*” (*Dudaktan Kalbe*, 210)

Yaprak Dökümü'nde de Batılılaşmanın özellikle kültürel boyutlarda algılanması ve maddiyata verilen önemin artması, romandaki Leyla ve Necla karakterleri aracılığıyla sunulmaktadır.

Zengin Abdülvehhap Bey'in Leyla ile evlenmek üzereyken onu terk edip, kardeşi Necla ile evlilik kararı alması sonucu, evde iki kardeş arasında tartışma çıkar. Bu tartışma sırasında, Necla'nın "*Sırtına iki paralık bir manto giymekle ne oldum delisi oldun değil mi? [...] Kışın kürk aldığın zaman bana eski mantonu verecektin değil mi? Şimdi ben onu başım, gözüm sadakası olarak sana bağlıyorum.*" (*Yaprak Dökümü*, 112) sözleriyle Batılılaşmanın içinde bulunduğu durum dile gelmektedir.

Güntekin, romanlarında Batılılaşmanın sadece halkın belirli bir kesimine hitap ettiği ve o kesim tarafından da çok yönlü algılanmadığı için taklitçiliğin bir simgesi olmaktan öteye gidemediğini ortaya koymaktadır. Toplumun Batı anlayışını kendi kültürüne ve geleneklerine uyarlayamaması, modernizmin kendi modelini yaratamayıp özgünlükten uzak olması, Batılılaşmanın yozlaşmasına etki etmektedir. *Dudaktan Kalbe*'de, Cavidan ve Kenan karakterlerinin İzmir'de düzenlenen at yarışlarını izlemeye davet edilmesi üzerine Kenan'ın, yarışlar hakkında "*Adam sen de, Avrupa yarışlarının adı bir karikatürü...*" (*Dudaktan Kalbe*, 269) nitelemesinde bulunması, toplumdaki taklitçiliği ve onun getirdiği acizliği ortaya koymaktadır. *Yaprak Dökümü*'nde de emekli memur Ali Rıza Bey'in evinde çaylar veren gelini Ferhunde'nin gösteriş merakı, benzer bir durum yaratmaktadır:

"[...]delik deşik duvarlar sarı yaldızlı bir kağıt ile kaplanmıştı. Davet akşamları taşıktaki su küpü sofradaki yemek masası ve daha başka hırdavat eşya mutfağa taşıyor, yukarıdan kilimler, iskemleler, süslü yastıklar indirilerek bir kabul salonu dekoru kuruluyordu." (*Yaprak Dökümü*, 67)

Batılılaşma anlayışının bir bütün halinde değerlendirilmeyip yanlış algılanması, toplumda ve bireyde sorunların ortaya çıkmasına neden olmuş; toplumda çatışmalara ve değer yargılarında bozulmalara, bireyde ise yalnızlık ve yabancılaşma kavramlarının oluşmasına zemin hazırlamıştır.

2.1 Yanlış Batılılaşma Sonucu Toplumda Ortaya Çıkan Sorunlar

Reşat Nuri Güntekin, *Dudaktan Kalbe* ve *Yaprak Dökümü* romanlarında Batılılaşma kavramının yozlaşmasının, bu kavramın toplumun tüm kesimlerine eşit ölçüde yayılmaması ve yaşam tarzı haline gelmemesinin sonucu olduğunu anlatmaktadır. Bunun için de “değişime direnenler” ile “değişimi sosyal bir statü aracı olarak kullananlar” gibi iki uç kesimin arasındaki çatışmayı farklı olaylarla irdeleyen Güntekin, her iki grubun da Batılılaşma akımını yanlış algılamasını önemli bir sorun olarak ortaya koymaktadır.

2.1.1 Eski-Yeni (Kuşak) Çatışması

Yaprak Dökümü'nde, eski-yeni çatışması ve kuşaklar arası düşünce farklılıkları, romanın ana sorunsalı niteliğindedir. Yazar, Ali Rıza Bey ve Ferhunde figürleriyle toplumda kesin çizgilerle birbirinden ayrılan iki kitleyi ele almaktadır. Ali Rıza Bey, kendi kültürüne sahip çıkmaya çalışan ve toplumun içinde bulunduğu düzene bağlılığını koruyan kesimi yansıtmaktadır. Batılılaşmanın yarattığı sözde yeniliklere ayak direr, kendi değer yargılardan ödün vermeden hayatını sürdürmeye çalışır. Onun bu tutumundaki temel sebep, uzun yıllar boyunca alışmış olduğu düzeni bir anda değiştirememesi, bir başka deyişle günün koşullarına uyum sağlayamamasıdır. Öte yandan, romandaki Ferhunde figürü ise, kendi kültürünü terk etme heveslisi olan ve Batı özentisi tavırlarıyla dikkat çeken kesimi simgelemektedir. Geleneklere aykırı duruşu, farklı ahlakî değerleri ya da eğlence anlayışıyla kendi kültüründen uzaklaşan bu karakter, Batılılaşmayı amacından saptıran kitlenin bir çeşit yansımasıdır. Onun bu durum karşısındaki tavrının nedeni ise, hem genç olması hem de Batı değerlerini kendi kültüründen daha üstün görmesidir. Bu noktada, Güntekin, kuşak farklılıklarının çağdaşlaşma anlayışını ne

denli yozlaştırdığını, romanın izleklerinden biri haline getirmektedir. Ali Rıza Bey ile Ferhunde'yi aynı çatı altında birleştirip bir çeşit karşılaştırma yaparak, yeniliklere kapalı olmanın yanı sıra, değişime fazlasıyla hazır olup topluma özgü kültürden tamamen kopmanın da Batılılaşma hareketini amacında uzaklaştırdığını ve akımın yanlış anlaşılacak toplumu yozlaşmaya sürüklediğini göstermiştir:

“Baba, hayat değişmiş, diyordu. Emin ol ki bu eğlencelerde zannettiğin kadar korkulacak bir şey yok...Şimdi bütün dünya böyle. Ne yapalım? Asrın icabatına uymaya mecburuz. Sen, başka bir zamanın adamı olduğun için bunların ne kadar tabii ve zaruri olduğunu görmüyorsun.” (Yaprak Dökümü, 68)

Dudaktan Kalbe'de ise Batılılaşmayı dolaylı olarak ele aldığı için, Güntekin yozlaşmaya neden olan etmenleri, bu romanda daha farklı bir izlekte irdelemektedir. Bu yapıtın, *Yaprak Dökümü* gibi bir aile üzerine değil de ayrı ayrı odak figürler üzerine yoğunlaşmasından ötürü, toplumda yozlaşmaya neden olan farklı iki kesim, romanda daha az ayırt edilmektedir; ancak yazar, burada da gerek Lâmia ile Kenan'ın aşka bakışlarındaki farklılıkları, gerekse Şem'i Dede ile Kenan'ın düşünce olarak birbirlerinden giderek ayrılmasını eski-yeni çatışması içinde incelemektedir.

Yapıtta, Batılı düşünce tarzından uzak, geleneklerine körü körüne bağlı ve yeniliklere kapalı olan kesim, en belirgin biçimde Şem'i Dede karakteri aracılığıyla okuyucuya yansıtılmaktadır. Kenan, Avrupa'da eğitim alırken Batı müzik tarzından etkilenmiş; kendi müziğinde az da olsa Avrupaî sesler hissedilmiştir. Şem'i Dede ise yeniliklere o kadar kapalıdır ki, Kenan'ın bu ufak tefek değişikliklerini, öz kültürden tamamen kopuş olarak nitelendirir. “[...] Yani, alaturka musikiyi bırakıp alafrangaya çevirdi... Kanaat-i fakiranemize göre bir tohum, doğduğundan gayrı toprakta bir neşv ü nemâyı tam idrak edemez...” (*Dudaktan Kalbe*, 17)

Aynı zamanda Güntekin, *Dudaktan Kalbe*'nin odak figürlerinden Kenan'ın aşk anlayışındaki değişimi de eski-yeni çatışmasının merkezinde kullanmaktadır. Yanlış algılanan Batı yaşam tarzının Kenan'ı geçmişinden ve özünden ne kadar uzaklaştırdığını, düşüncelerinin değişen hayat şartlarıyla nasıl farklılaştığı, şu sözlerle ifade edilmektedir:

“Sevda şimdi kalbimden dudaklarıma çıktı... O, artık birini ötekini unutturduğu buselerle bir name, bir tebessüm gibi yalnız dudaklarımda yaşayacak. Mafafih belki mesut olmak için de asıl çare budur: Sevdayı dudaklardan öteye bırakmamak, zehir gibi kalbe inmesine meydan vermemek.” (Dudaktan Kalbe, 53)

Yazar, *Yaprak Dökümü* ve *Dudaktan Kalbe* adlı yapıtlarında, bireyden topluma uzanan anlatımıyla zaman zaman kuşak, zaman zaman ise eski-yeni çatışmasını irdeleyerek okura yanlış Batılılaşmanın bireyi ve toplumu özünden, kültüründen ve geleneklerinden uzaklaştırdığını göstermektedir.

2.1.2 Toplumsal Değerlerdeki Bozulma

Batılı olma düşüncesinin yanlış uygulanması, toplumu, Türk gelenek ve göreneklerini değiştirip yerine Batı ölçütlerindeki kültürü getirmeye yönelmektedir. Yüzyıllar boyu devam eden adetleri değiştirmeye çalışmak, modernleşmenin değer yargıları üzerinde ciddi etkiler bıraktığını kanıtlar niteliktedir. “[...] Avrupalılaşma eski saygı kurallarını ‘medeniyetsizlik’ saymaya yol açabilecek bir değer hiyerarşisinin yeniden biçimlendiğini göstermekteydi. [...] Türkiye’de bu dönüşüm yeni ‘mahremiyet’ anlayışlarının oluşturulmasını da kapsamaktaydı.” (*Bozdoğan, 106*). Bu bağlamda Güntekin, iki yapıtında da, yozlaşmış Batılılaşmanın sonucu ortaya çıkan ahlaki ve kültürel değer yargılarında meydana gelen yıkımları aktarmaktadır. Batılılaşma süreci içinde, toplumda yer alan bireylerin düşünce yapılarındaki değişiklikler, bu bozulmalara zemin oluşturmaktadır.

Reşat Nuri Güntekin, hem *Dudaktan Kalbe*'de hem de *Yaprak Dökümü*'nde yarattığı karakterlerle Batılılaşmayı sorgularken bireydeki değişimlerle toplumsal boyutta yaşananlar arasında önemli köprüler kurmaktadır. Yazar, her iki romanının da odak figürleriyle fiziksel mekanlar arasında bir bağlantı yaratarak bu gerçeği gözler önüne serer. *Yaprak Dökümü*'nde “*Ali Rıza Bey'in Bağlarbaşı'ndaki kendi gibi ihtiyar ve çürük evi, eski mahrumiyetlerinin acısını çıkarmak ister gibi çılgın bir neşe ve şenlik içinde kalkıp kalkıp oturuyordu*” (*Yaprak Dökümü*, 66) benzetmesini yaparken; *Dudaktan Kalbe*'de de Kenan'ın günlüğünde şu ifadeleri kullanmaktadır:

“[...] Boğaziçi'nin bu Anadolu sahiliyle kendi hayatım ve ruhum arasında mukayeseler yapmakla eğleniyorum... Ne kadar birbirimize benziyorduk. Geçmiş günlerimi de tıpkı böyle görüyordum. Ya durgun, meyas, ümitsiz bir ölüm karanlığı ve hareketsizliği; yahut da müfrit bir teheyyüç, çılgın, sarhoş bir şenlik...”
(*Dudaktan Kalbe*, 243)

Bu çerçevede Reşat Nuri Güntekin, bireylerin yaşadıklarıyla bir anlamda toplumsal değişimleri irdelemektedir. Güntekin'in yanlış Batılılaşma sonucu toplumsal değerlerdeki bozulmaların başında gösterdiği sorunlardan bir tanesi, bireylerin kendi kültürlerine uygun yapıları umursamadan, Batı'nın benimsediği değerleri sorgusuz sualsiz kabul etmeleridir. Bir başka ifadeyle, toplum Batılılaşmayı Batı hayranlığı ve taklitçiliği olarak görmektedir. Güntekin de, *Dudaktan Kalbe*'de, bu durumu odak figür Kenan'ın sanatı üzerinden irdelemektedir. Sanat eğitimini Avrupa'da tamamlamış Kenan, Türkiye'ye geri döndüğünde toplum onun müziğini hiç dinlemeden sevip benimsemiştir. Oysaki Kenan, Avrupa'ya gitmeden önce senelerce ülkesinde sanatını yapmaya çalışmış; ancak hiçbir şekilde umduğu desteği ve ilgiyi bulamamıştır. Bu noktada, Güntekin, *Yaprak Dökümü*'nde yaptığı gibi, toplumdaki kendi kültüründen uzaklaşmak isteyen kitleyi okuyucu karşısına çıkarmaktadır. İnsanlar, Avrupa'da büyük beğeni toplayan Türk virtüözünün sanatına, Avrupalı gibi yaklaşmaya çalışmaktadır:

“[...] Avrupa, bir adamın ehliyet ve ehemmiyetinden bahsederse tabii o adamdan artık şüphe etmeye mahal kalmaz...Senelerce aramızda sefalet içinde yaşayan bu meçhul sanatkarı birdenbire göklere uçurdular, emsalsiz bir dâhi yaptılar. [...] Kenan'ın mutlaka sürüneceğini söyleyen, daima bunun için üç sene mühlet veren Saib Paşa'nın şimdi onunla ne kadar iftihar ettiğini bilemezsiniz.” (Dudaktan Kalbe, 12-13)

Yaprak Dökümü adlı yapıtta, Batılılaşmaya karşı duran kesim ile bu kavramı fazlasıyla benimseyen kitle arasında, toplumsal değerler boyutunda farklılıklar olduğu göze çarpmaktadır. Romanda, yozlaşmaya neden olan temel etmenler arasında belirtilen kuşaklar arası düşünce farklılıkları, değer yargılarının şekillenme sürecinde de öne çıkmaktadır. Güntekin, bu durumu, Ali Rıza Bey ile oğlu Şevket'in aynı duruma verdikleri farklı tepkiler yoluyla aktarmaya çalışmıştır. Geleneklerine, kültürüne ve bundan ötürü de namus ve şeref gibi değerlere sıkıca bağlı olan Ali Rıza Bey'in, çalıştığı şirkette gerçekleşen evlilik dışı bir ilişki üzerine işten ayrılması, onun, erdemi birçok değerden önde tuttuğunu göstermektedir. İşten ayrılmasını, henüz Batılılaşmanın yozlaşmasıyla ortaya çıkan sonuçlardan etkilenmemiş oğlu Şevket'e anlatması sonucunda da Şevket'in babasını desteklediği görülür ki bu da Ali Rıza Bey'in öz kültürüne sadık kalarak oluşturduğu ailesinin yapısı hakkında bilgi vermektedir:

“Fakat Şevket, babasını dinlerken yavaş yavaş heyecanlanıyor, kara gözleri garip bir ateşle parlamaya başlıyordu. Babası: ‘Bu vaziyet karşısında istifadan başka bir şey yapabilir miydim?’ diye sözünü bitirdiği vakit, o, hiç tereddüt etmeden: ‘İyi ettin baba!...’ dedi.” (Yaprak Dökümü, 31)

Bununla beraber, yazar, yavaş yavaş yozlaşmanın aile yapılarını da etkilemeye başladığını, yapıtta karşılaştırma yoluna giderek irdelemektedir. Yanlış Batılılaşmanın ülkede yarattığı kopukluklar ve bozulmalardan sonra geleneksel değerlerle yetişen bireylerin düşünce yapılarında oluşan değişiklikleri Şevket üzerinden inceleyen Güntekin, bu figürün başından geçen bir olay aracılığı ile okuyucunun zihninde de bu değişen düzeni çizmektedir. Babasının işten

ayrılmasından bir süre sonra, Şevket'in de evli bir kadınla ilişkiye girmesi, değişimin yarattığı bozulmaların yapıtta yansımalarındandır. Yazar, bu karşılaştırma yoluyla da yozlaşmış Batılılaşmanın, toplumda namus, aşk ve evlilik kavramlarını değiştirdiğini ortaya koymaktadır.

Dudaktan Kalbe'de ise, Güntekin, yozlaşmış Batılılaşmaya maruz kalmış bir toplumun görüntüsünü vermektedir. Yapıtta figürler, toplumsal değerlerini kaybetmiş kesimi yansırken, yazar, aşk algısı altında ana karakter Kenan'ın ve onun birlikte olduğu kadınların, namus ve ahlâk kavramlarından ne kadar uzaklaştıklarını vurgulamaktadır. *Yaprak Dökümü*'nde Ali Rıza Bey'in verdiği tepkinin tersine, romanda Kenan karakterinin bu yozlaşmanın, tam içinde yer alıyor olması da Batılılaşmanın etkilerinin bireyi aşip toplumsal düzeye yayıldığının göstermektedir.

Dudaktan Kalbe'deki Kenan karakterinin toplumsal değerlere yaklaşımı, kadınlarla olan ilişkileriyle yapıta yansımıştır. Kenan, namus ve mahremiyet gibi kavramlardan yoksun bir hayat tarzı benimsemiştir. Onun bu rahat ve umursamaz tutumun nedeni ise, Avrupa'da beğenilmesinden sonra, Türkiye'de Batı'ya kayan değer yargılarının, onun bu başarısından ötürü ona her türlü olanağı sağlıyor olmasıdır. Bir başka ifadeyle, Kenan, toplumun yozlaşmış yapısından faydalanıp Batı'da oluşturduğu kimliğini kendi ülkesinde özgürce kullanmaktadır. Bu nedenle de, romanda evli bir kadın olan Nimet ile zorla birlikte olduktan sonra Batı'nın kabul ettiği başarısının altına sığınarak her şeyi dilediğince yapmayı hak ettiğini ifade etmektedir:

“Şimdi adi bir sokak delikanlısı gibi hareket ettim, çardaktan bir salkım üzüm koparır gibi hiç tereddütsüz bu genç kadına tecavüz ettim...Kızıyor gibi göründü...Fakat eminim ki kızmadı...Demek muvaffakiyet her şeye hak veriyor.”
(Dudaktan Kalbe, 56)

Güntekin'in romanlarında ele alınan yanlış Batılılaşmanın toplumsal sonuçları arasında maddiyata verilen önemin artması da yer almaktadır. Bu durum da toplumsal değerlerin yozlaşarak aile kavramının anlamını yitirmesine ve aile bütünlüğünün sarsılmasına zemin hazırlamıştır.

Yaprak Dökümü adlı eserde, paranın bir aileyi nasıl dağıtabileceği gerçeği işlenmektedir. Maddi açıdan sıkıntılı zamanlar geçirdikten sonra, Batılılaşmanın getirdiği değişimin etkilerinin gözlemlendiği bu romanda, kopukluklar, kardeş ilişkileri üzerinden gösterilmektedir. Eski Osmanlı-Türk kültürü etkisinde yetişmiş aile bireylerinin, Batılılaşma anlayışı altında özlerinden uzaklaşarak maddiyata önem vermeye başlaması, ailede kopukluklara neden olmaktadır. Bu durum da özellikle Leyla ve Necla karakterlerinin yaşadıkları sıkıntılar aracılığıyla aktarılmaktadır. Maddi çıkarların iki kardeşi soktuğu durum, birbirlerine söyledikleri sözler ve aile bağlılarını umursamayan tavırları, sözde modernizmin yarattığı güçlü yıkımların örnekleri arasındadır.

“Necla ile Leyla arasında, kardeşlikten daha fazla bir şey vardı. Yaş farkları azdı. Yüzleri, ahlâkları birbirine benzerdi. Bir yatakta yatmışlar, beraber büyümüşler, beraber gülip eğlenmişlerdi. Ali Rıza Bey'e göre onlar, birbirlerinden ayrı yaşamasına imkân tasavvur edilemeyecek bir çift, kan ve aile bağı denen şeyin en mükemmel bir numunesi idiler. Halbuki, bir daha yüz yüze gelmemesiyle, kanlı iki düşman gibi ayrıldılar.” (Yaprak Dökümü, 113)

Batılılaşmanın etkisiyle maddiyatın en büyük güç olmasının aile üzerindeki olumsuz etkileri, *Dudaktan Kalbe*'de de kardeş ilişkileri üzerinden okura sunulmaktadır. Paranın ve şöhretin getirdiği yükseliş, yavaş yavaş Kenan'ı, etrafındaki insanlardan uzaklaştırmaktadır ve bu durum Kenan'ın kız kardeşi Afife'yle olan ilişkisinde belirgin biçimde gözlenmektedir. Kenan'ın zenginliği ve Batılı duruşu, Afife'nin kendisini ağabeyinin yanında yabancı ve ezilmiş hissetmesine neden olmakta; aralarındaki aile bağlarına da zarar vermektedir:

“Acı acı gülümsedim. Kardeşim beni kabul etmek için yeni entarisini giymeye lüzum görüyor. [...] Sonra kocasının çorabındaki küçük deliği ayıplamamdan korktu. Terliğini giymesi için ona işaret etti. [...] Sofraya oturduğumuz zaman ‘Artık ayıplamazsın ağabey. Ne yapalım, biz köylü insanlarız’ dedi.” (**Dudaktan Kalbe**, 332)

Kısacası, Reşat Nuri Güntekin, her iki romanında da Batılılaşmanın yanlış algılanmasının, geleneksel aile yapısını bozmasından toplumsal değerlerin çürümesine ve ahlak anlayışlarının yozlaşmasına kadar birçok çarpıklığa yol açtığını göstermektedir.

2.2 Yanlış Batılılaşma Sonucu Bireyde Ortaya Çıkan Sorunlar

2.2.1 Bireyin Yalnızlaşması

Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü* ve *Dudaktan Kalbe* adlı yapıtlarında, yanlış Batılılaşma olgusunun toplumsal boyuttaki sonuçlarını irdelerken, bir yandan da bu olguya bireysel boyutlardan yaklaşmıştır. Yazarın romanlarında yozlaşmayla sonuçlanan Batılılaşma anlayışının yol açtığı önemli sorunsallardan biri bireyde gözlenen yalnızlaşmadır. Toplumdaki değer yargılarının farklı boyutlar kazanması ve insanların, yaşantılarını yönlendirirken yararlandıkları bu değerlerin değişmesi, bireylerin kimliklerini tam anlamıyla oturtamamalarına neden olmakta; bundan ötürü de onları yalnızlaşmaya sürüklemektedir. Yazarın iki yapıtında da yanlış Batılılaşmanın odak figürlerin hayatlarında yarattığı yalnızlaşmayı görmek mümkündür.

Güntekin, *Yaprak Dökümü’nde*, yalnızlaşma sorununu, Ali Rıza Bey’in üzerinden işlemekte; bu karakteri aile bireylerinin arasında kendine özgü düşünceleriyle tek başına bırakarak onun yalnızlığını ortaya koymaktadır. Ali Rıza Bey, Batılılaşmayı yanlış algılayarak farklı hayat tarzları edinen kızları Leyla, Necla, gelini Ferhunde’nin baskısıyla geleneksel değerlerinden

uzaklaşan oğlu Şevket ve içinde bulunduğu düzene, örflere, adetlere tepki göstermeye başlayan karısı arasında sıkışıp giderek yalnızlaşır. Yazar, Ali Rıza Bey'in tek başına kalışını, “Çocuklarının bu ihmali Ali Rıza Bey'e çok dokundu. Onun fikrinde, insan, çoluk çocuğu ancak böyle günlerde etrafında bir ses işitmek, candan bir insan yüzü görmek için isterdi.” (**Yaprak Dökümü**, 89) şeklinde ifade ederken, karısı Hayriye Hanım'ı da “Kocasından başka herkese fevkalâde yumuşak ve tatlı muamele eden Hayriye Hanım” (*Yaprak Dökümü*, 69) sözleriyle nitelemektedir.

Ali Rıza Bey'in yalnızlaşma süreci, giderek aile bireylerinin bir ağacın yapraklarını dökmesi gibi birer birer kopması ve uzaklaşmasını kapsamaktadır. Yanlış Batılılaşmanın toplumu içine sürüklediği durumların etkisiyle Şevket'in hırsızlık sonucu hapse girmesi, Abdülvehhap Bey ile sadece parası yüzünden evlenen Necla'nın ailesini, özellikle de kız kardeşini karşısına alarak Suriye'ye gitmesi ya da Fikret'in, ailesinin içinde bulunduğu yaşam düzenine ayak uyduramadığı için görücü usulüyle evlenerek aileden uzaklaşması roman boyunca bir yaprak dökümünü resmetmektedir. Güntekin, bu hayat karşısında çaresiz kalışı, yine Ali Rıza Bey üzerinden okuyucuya aktarmakta; onun kendini toplumdan soyutlamasını ve kurtuluşu yalnızlıkta bulmasını şu sözlerle ifade etmektedir:

“İnsan içine çıkacak yüzü kalmadığı için evvelâ zamanının en çoğunu küçük odada geçirmişti. Pencerenin karşısında yarı yıkılmış bir yangın duvarı vardı. İhtiyar adam, bütün gün bu duvarın oyuklarında bitmiş cılız yeşilliği, taşların arasında kertenkele avcılığı yapan kedileri seyrediyordu.” (**Yaprak Dökümü**, 123)

Güntekin, *Yaprak Dökümü*'nde kalabalık aile ortamı içinde yalnızlaşan Ali Rıza Bey'i incelerken, *Dudaktan Kalbe*'de ise, yalnızlık olgusunu fiziksel olarak zaten yalnız bulunan odak figürlerin yaşananlar karşısında ruhen de yalnızlaşmasıyla ele almaktadır. Yapıtta, Batılı olma düşüncesinin yanlış anlaşılması sonucu, toplumsal değer yargılarının bozulmasından ve

yozlaşmanın giderek artmasından rahatsız olan Lâmia ve Kenan'ın giderek yalnızlaştıkları görülmektedir. Çevresindeki kötü ahlakî şartların ve sözde modernizmin insanları içine sürüklediği düzenin mağduru olan Lâmia, yaşadıkları karşısında ayakta durabilmek için yalnız kalmayı tercih etmiştir: “*Lâmia evden pek az çıkıyor, komşularından hiçbiriyle teklifsiz görüşmüyordu.*” (*Dudaktan Kalbe, 195*) Öte taraftan, yapıtta Kenan karakteri mağdur eden olmasına rağmen bir süre sonra yanlış Batılılaşmanın toplumu ve bireyleri sürüklediği yaşam koşullarından ve bu koşullar içinde kendi yaptıklarından rahatsızlık duymaya başlar: “*Saklamaya ne lüzum var... Arsız bir ‘sonradan görme’ye dönüyorum...Hayatım gerçi eğlenceli, fakat kibar değil, temiz değil... Tabiatımda itidal yok. ‘Ya hep ya hiç!’ diyorum... Bu tarz-ı hayatı değiştirmek lazım...*” (*Dudaktan Kalbe, 90*). Bu rahatsızlık duygusu ve Batılılaşmanın yanlış algılanmasıyla ortaya çıkan yeni toplumsal koşulların kendisinde neden olduğu değişim ve bozulmaları hissetmesiyle de Kenan kendini yalnızlığa sürükler. Kendi içinde yaşadığı ikilemler ve değişmeye başlayan Kenan'ın eski hali arasındaki değer ve inanış farklılıklarını görmesi sonucu oluşan yalnızlığı, Güntekin, Kenan'ın şu sözleriyle ifade etmektedir: “*Bu odada, bu iri yapılı adam, yanıma yaklaşımdan çekinen çocuklar içinde kendimi yapayalnız buluyordum. Biraz evvel durmadan yapan yağmurun altında geçtiğim kırlarda kendimi daha az yalnız hissetmişim.*” (*Dudaktan Kalbe, 331*)

2.2.2 Bireyin Yabancılaşması

Reşat Nuri Güntekin'in, *Yaprak Dökümü* ve *Dudaktan Kalbe* adlı yapıtlarında, yanlış Batılılaşmanın sonuçları arasında ele aldığı bir başka nokta ise bireyde ortaya çıkan yabancılaşma kavramıdır. Yalnızlaşmayla ilişkili olarak oluşan yabancılaşma duygusu, Batılılaşmanın kişilerde yarattığı yıkımların başında gelmektedir. İki romanda da ya değişime kendini çok fazla kaptırarak ya da tamamen değişimin dışında kalmaya çabalayarak yalnızlaşan

birey, önce kendine daha sonra ise yaşadığı topluma yabancılaşmaya, kendini bir parçası hissettiği düzene karşı ait olma duygusunu kaybetmeye başlamaktadır.

Güntekin, bu durumu *Dudaktan Kalbe*'de odak figür Kenan'ın, etrafındaki herkese karşı giderek ilgisini kaybetmesiyle aktarmaktadır. Batılılaşmanın bıraktığı yanlış etkiler sonucu toplumda yalnızlığa yönelen Kenan, bir süre sonra da hayat koşullarına, düzene, topluma hatta kendisine yabancılaşmaya başlar. Güntekin, "*Kenan'a bir zamandan beri garip bir hodgâmlık gelmişti. Kendine ait olmayan her şey gibi başkalarının elemine, ıstırabına bigâne kalıyordu.*" (*Dudaktan Kalbe*, 66) sözleri ve Kenan'ın "*Ben sahiden fena adam oluyorum...Sevkitabisiyle hareket eden izamsız hayvanlara benzedim...Ne bulursam hallediyorum.*" (*Dudaktan Kalbe*, 104) şeklindeki ifadeleri ile de Kenan'ın kendine yabancılaşmasını dile getirmektedir.

Yalnızlaşmanın sonucu olarak ortaya çıkan yabancılaşma kavramı, *Yaprak Dökümü*'nde de yalnızlığı derinden yaşayan Ali Rıza Bey üzerinden anlatılmaktadır. Yanlış algılanan bir Batı kavramının sonucunda, toplumsal değer yargılarının yozlaşması ve günün koşullarına uyum sağlama zorunluluğu ile bireyin özünden uzaklaşması, Ali Rıza Bey figüründe de değişimlere neden olmaktadır. Ali Rıza Bey'in, toplumda değişime direnen kesim içinde yer almasından ötürü ise bu değişimler, onu topluma ve kendine yabancılaştırır. Namus kavramı, onun hayatının temellerinden biridir ve namussuzluk yaptığını düşündüğü için kızını evlatlıktan reddedebilecek kadar bu kavrama bağlıdır. Romanın sonunda ise bu kızıyla beraber yaşamaya başlaması, Batılılaşmanın neden olduğu değişimlerin, onu yabancılaştırdığının göstergesidir. Ali Rıza Bey'in yabancılaşması da yapıtın son paragrafına şu sözlerle yansımıştır: "*Ali Rıza Bey, o günlerde, bayram elbiseleriyle bayram beşiğine binmiş çocuklar kadar neşelidir. Yalnız, sokaklardaki kalabalığın içinde ara sıra eski kahve arkadaşlarından bazıları ile göz göze gelmese...*" (*Yaprak Dökümü*, 134)

Güntekin, aynı zamanda, romanlarında bireydeki yabancılaşma sürecini ruhsal ve fiziksel sarsıntılarla birleştirmektedir. Hastalıklar, kaçışlar ve intiharlar, toplumda yanlış Batılılaşma ile ortaya çıkan maddi-manevi çöküntülerin, yazarın romanlarında ele alınış biçimlerindedir. Yapıtların odak figürlerinden Kenan'ın intihar ederek varlığına son vermesi, Lâmia'nın sevmediği bir adamla evlenmeyi tercih etmesi ve Ali Rıza Bey'in önce hastalanıp ardından da yaşanmışlıklardan kaçarak kendi düşünce dünyasına çekilmesi de Güntekin'in, yabancılaşmaya yaklaşımının somut örneklerindedir.

3. SONUÇ

Reşat Nuri Güntekin'in *Yaprak Dökümü* ve *Dudaktan Kalbe* adlı yapıtları, söz konusu dönemin önemli toplumsal ve sosyal sorunlarının başında gelen yanlış Batılılaşmayı somut örneklerle okuyucuya yansıtmaktadır. Bu tez kapsamında incelenen yapıtların, toparlanma sürecindeki Türkiye'de, yanlış algılanan bir Batılılaşma anlayışının yarattığı toplumsal ve bireysel sonuçlara odaklandığı tespit edilmiştir.

Yapıtlardan yola çıkarak dönemin sorunları incelendiğinde, ülkeyi ileriye götürüp Türk toplumunu içinde bulunduğu sıkıntılı zamanlardan kurtarmak amaçlı çözüm olarak önerilen Batılılaşma anlayışının, siyasal, ekonomik ve kültürel değerler bütünü içinde algılanmamasının, Batılılaşmayı yozlaştırdığı görülmüştür. Bu olgunun toplumda sadece kültürel boyutta benimsenmesi de kavramın amacından farklı noktalara ulaşmasına neden olmuştur. Gerek ekonomik yönden az gelişmişlik, gerek eğitim seviyesindeki düşüklük, gerekse şehir ile köy arasındaki uçurum, modernleşmenin toplumun her kesimine eşit düzeyde yayılamamasına yol açmıştır. Güntekin'in de yapıtlarında, bu ciddi sorunu irdelerken, toplumu,

modernleşmeyi tamamen reddeden kesim ve Batılılaşmayı hiç sorgulamadan benimseyen kitle olmak üzere iki uç gruba ayırmıştır.

Güntekin'in romanlarında bir değerler bütünü olarak algılanamayan ve sadece bir sosyal saygınlık aracı olarak benimsenen Batılılaşmanın toplumsal sonuçlarının, eski-yeni (kuşak) çatışması ve toplumsal değerlerde bozulma olduğu görülmüştür. Bireysel düzeyde ise Güntekin, yanlış Batılılaşmanın yalnızlık ve yabancılık kavramlarının oluşmasına zemin hazırladığını aktarmıştır. Yapıtlarda özellikle odak figürlerin yaşantılarında, yalnızlık ve yabancılık olguları ortaktır ve toplumun farklı kesimlerinin yansıtan bu karakterler aracılığıyla Güntekin, Batılılaşmanın farklı toplum yapılarındaki bireylerde ağır yıkımlara neden olduğunu göstermiştir.

Bu çalışma aracılığıyla, Batılılaşma düşüncesinin Türk toplumunu derinden sarstığı ve yanlış Batılılaşma doğrultusunda oluşan yeni düzenin kültürel değerleri yozlaştırdığı kanısına ulaşılmıştır. Bu doğrultuda, böylesi büyük bir değişim sürecinin Türk romanına da konu olması doğal bir sonuçtur. Nitekim, incelenen yapıtlarda da bu durumun temel izlek olarak okuyucuya sunulduğu görülmüştür. Yaşanan sıkıntıların altında yatan gerçeği görmekten yoksun bireyler, Güntekin'in eğitimci yanının da etkisiyle yanlış Batılılaşma sorununa karşı uyarılmaktadır. Bu nedenle, dönemin koşulları da düşünüldüğünde, Reşat Nuri Güntekin'in, ancak edebî yapıtlarda dile getirmesiyle halkın yanlış Batılılaşmaya karşı bilinçlendirilebileceği düşüncesine sahip olduğu gerçeği anlaşılmıştır.

Ödevin Sözcük Sayısı : 3847 (Araştırma sorusu hariç)

4. KAYNAKÇA

Güntekin, Reşat Nuri. Dudaktan Kalbe. İstanbul: İnkılâp Yayınları, 1999.

Güntekin, Reşat Nuri. Yaprak Dökümü. İstanbul: İnkılâp Yayınları, 2002.

Bozdoğan, Sibel ve Reşat Kasaba. Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998.

Emil, Birol. Reşat Nuri Güntekin. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.

Burdurlu, İbrahim Zeki. Romanlarıyla Reşat Nuri Güntekin. İzmir: İzmir Eğitim Enstitüsü Uyanış Dergisi Yayınları, 1971.

Altınkaynak, Hikmet. 100 Temel Eser. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 2008.

Akşin, Sina. Kısa Türkiye Tarihi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.